

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

Het laatste kind in het bos: de bio

Vanaf het prille begin van natuurbescherming is er aandacht geweest voor natuureducatie van kinderen. Toch is educatie van de jeugd - en educatie in het algemeen - nooit erg belangrijk geweest in het Nederlandse natuurbeleid, zeker niet als het ging om verdeling van de altijd schaarse middelen. Verwerving en beheer kregen en krijgen dan veruit de prioriteit. De laatste jaren zien we tekenen van een kentering.

— Chris van Koppen (hoogleraar NME, Wageningen Universiteit)

> NATUURBESCHERMERS MAKEN ZICH ZORGEN over draagvlak voor natuur. Een groeiend aantal auteurs stelt dat jeugdervaringen met natuur een belangrijke basis leggen voor de latere betrokkenheid van burgers bij natuur en daarmee voor het toekomstige draagvlak voor

natuurbescherming. Is de binding van kinderen met natuur inderdaad zo belangrijk? En zo ja, hoe kan die binding worden gestimuleerd? In deze bijdrage belicht ik deze vragen vanuit sociaalwetenschappelijke hoek. Natuurbetrokkenheid van burgers, zal ik betogen, is afhankelijk van hun biografie en natuureducatie van kinderen verdient daadwerkelijke prioriteit binnen het geheel van maatregelen ter bescherming van natuur.

Natuurtekort

De internationale aandacht voor het contact van kinderen met natuur is de laatste jaren sterk gegroeid. Een krachtig signaal was het boek van Richard Louv, *The last child in the woods*, gepubliceerd in 2005. Het werd een bestseller in de Verenigde Staten en in 2007 verscheen ook een Nederlandse vertaling. Louv laat overtuigend zien hoe weinig hedendaagse kinderen nog in natuur komen. Zij lijden daarom aan een 'natuurtekort' (nature deficit) met negatieve gevolgen voor hun gezondheid, hun lichamelijke en geestelijke ontwikkeling en voor hun betrokkenheid bij natuurbescherming als volwassenen.

Dat de zorg over dit natuurtekort ook bij overheden leeft, zien we in het Verenigd Koninkrijk. In 2011, wanneer natuurminnend Nederland nog tobt met Blekers bezuinigingen, presenteert de Britse regering,

The Natural Choice: securing the value of nature. Het motto van deze lezenswaardige nota luidt: maak de waarde van natuur tot een centraal element in onze besluitvorming - in de regering, in de lokale gemeenschap en in het bedrijfsleven. 'Action to get more children learning outdoors' is één van de sleutelmaatregelen.

Ook bij natuurbeschermingsorganisaties groeit de aandacht voor kinderen, met opnieuw de Britten in de voorhoede. De National Trust laat onderzoek doen naar kinderen en natuur (Moss 2012) en lanceert in het voorjaar de actie *50 things to do before you're 11 & 3/4*, in Nederland overgenomen door de NRC. In de bijlage van 18 augustus staat een top 50 van favoriete buitendingen, ingezonden door bijna 1000 lezers (de top 10 daarvan is weergegeven in de tekstbox). Inspelend op deze trend is Natuurmonumenten kort geleden gestart met OERRR, een campagne gericht op ouders en grootouders om kinderen weer in natuur te krijgen.

Levenservaringen

Wat weten we over de ontwikkeling van natuurbetrokkenheid in de levensloop van mensen? Grote kwantitatieve langetermijnstudies ontbreken, maar er is wel interessant kleinschalig onderzoek gedaan. Zo zijn er de studies van Kamphorst en collega's in de jaren '80 naar de invloed van iemands biografie – dat wil zeggen, levensloop – op recreatiegedrag. Hun conclusie is dat de gewoonte van natuurbezoek al voor een belangrijk deel in de kindertijd vorm krijgt. Louise Chawla en andere onderzoekers hebben research gedaan naar de levenservaringen die naar het eigen oordeel van natuurliefhebbers hun betrokkenheid hebben bepaald. Veel van deze 'significant life experiences' zijn jeugdervaringen in de natuur.

De lezer van het Vakblad Natuur Bos Landschap kan dergelijke onderzoeksresultaten ook toetsen aan introspectie. Welke ervaringen in het eigen leven zijn doorslaggevend geweest voor de huidige betrokkenheid bij natuur? De kans is groot dat zo'n zelfonderzoek

ondersteunt wat de meeste onderzoekers plausibel achten: jeugdervaringen met natuur zijn een belangrijke determinant van onze verhouding met natuur als volwassene.

Mechanismen

We kunnen deze vraag ook op een dieper niveau stellen: wat voor sociale en psychische mechanismen kunnen het verband tussen jeugdervaring en latere houding verklaren? Elk antwoord op die vraag moet voorzichtig zijn, want de wetenschappelijke bewijsvoering is beperkt. Toch is er wel wat te zeggen.

Om te beginnen is er de biophilia-hypothese van Edward O. Wilson, die veronderstelt dat mensen een aangeboren affiniteit hebben met de natuurlijke omgeving. Kellert en Wilson beargumenteren dat op evolutionaire gronden en op basis van sociologisch onderzoek. Ik voeg daar historisch onderzoek aan toe: in alle ons bekende culturen vinden we uitdrukkingen van ontzag en bewondering voor natuur. Tegelijkertijd is duidelijk dat deze genetische aanleg zich niet automatisch vertaalt in grote betrokkenheid bij natuurbescherming: we zien hier grote diversiteit, zowel tussen samenlevingen als tussen individuen.

Dat deze beide zaken - genetische aanleg en individuele en culturele diversiteit - niet in tegenspraak zijn, kunnen we illustreren aan de hand van taal. Ook hier hebben mensen duidelijk een genetische aanleg. Maar deze bepaalt niet welke taal geleerd wordt en zelfs niet óf dat gebeurt. Dat hangt af van de interactie met de omgeving. Uit onderzoek weten we dat er in de ontwikkeling van een kind een gevoelige periode is, waarin het uiterst effectief leert om taalvaardig te zijn. Hoe goed de taalvaardigheid uiteindelijk wordt, verschilt van individu tot individu: de één is een taalkunstenaar, de ander niet. Zowel de omgeving als de aanleg (de 'talenknobbel') spelen daarbij een rol.

Ik acht het plausibel dat een soortgelijk mechanisme ook in onze omgang met natuur optreedt. Waar de gevoelige periode ligt, weten

Biografie van natuurbetrokkenheid

we niet precies, maar het eerder genoemde onderzoek wijst in de richting van de vroege jeugd, tussen 4 en 14 jaar en mogelijk zelfs nog eerder. Een andere vraag is wát er dan geleerd wordt. Welke vorm van 'natuurvaardigheid' leidt tot affiniteit? Indicatief kunnen we twee zaken noemen. Enerzijds gaat het om overwinnen van angst. Ook angst voor natuur zit ingebakken in mensen, en contact met natuur is nodig om te ontdekken dat spinnen niet gevaarlijk zijn en dat je veilig kunt voelen in een natuurlijke omgeving. Anderzijds gaat het erom dat kinderen leren om aan contact met natuur een positieve emotionele energie te verbinden. In aanleg is dat positieve gevoel er bij kinderen, maar om te bestendigen is herhaling en sociale versterking nodig. Die versterking krijgt gestalte in 'ritual chains', ketens in de tijd waarin handelingen succesvol herhaald worden. In onderzoek naar natuurbeleving van kinderen zien we dan ook dat er bij herhaling van natuuractiviteiten in de tijd een versterkt effect optreedt. Bijvoorbeeld bij het programma Het Bewaarde Land, waarin kinderen drie dagen de natuur ingaan (met tussenpozen van een week), zien we het gemak en de vertrouwdheid waarmee kinderen zich in de natuur bewegen per dag groter worden. Wat er tot nu toe bekend is uit onderzoek naar jeugdervaringen suggereert dat 'vrij spelen' in natuur wellicht de krachtigste leeromgeving voor natuurvaardigheid is. Samengevat in een citaat uit het eerder genoemde onderzoek voor de National Trust: "Widespread evidence suggests that the strongest environmental sensibilities in adulthood stem from childhood experiences of unstructured play in

natural environments". Niet toevallig vinden we veel van dat soort spelervaringen terug in het top 10 lijstje van de NRC.

Zorg

Het verontrustende in deze diagnose is dat de tijd die kinderen spenden in natuur doorbrengen drastisch is teruggelopen in de afgelopen 30 jaar. Onderzoek in de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk wijst op een afname van 50% of meer. Voor Nederland gaan schattingen in dezelfde richting. Deze negatieve ontwikkeling heeft verschillende oorzaken. De directe bereikbaarheid van groen is zeker voor kinderen in de stad afgenomen. Minstens even belangrijk zijn de toegenomen angst en het risicomijdend gedrag van ouders. Veel meer dan vroeger vinden zij buiten spelen in park, boerenland of bos veel te gevaarlijk voor hun kind. En verder is er de aantrekkingskracht van TV en computer. Kinderen brengen veel tijd door binnenshuis en ontwikkelen daarbij een onverschilligheid of zelfs afkeer van de natuur buiten. Als gevolg van al deze oorzaken verschillen hedendaagse kinderen in hun natuurbiografie sterk van de 30-plussers die nu sturing en steun geven aan het natuurbeleid.

De zorgen van Louv, de National Trust en Natuurmonumenten lijken dus gegrond. Wat kunnen we doen om deze trend tegen te gaan? Een belangrijke maatregel is het scheppen van gelegenheid voor spelen in het groen. Gelukkig zien we daar steeds meer voorbeelden van, in de

vorm van groene speelplaatsen, speelbossen, en natuurterreinen waar kinderen worden uitgenodigd niet op de paadjes te lopen. Verder is het belangrijk om iets te doen aan de cultuur van voorzichtigheid en risicomijding, al is dat een thema dat voor een flink deel buiten de reikwijdte van natuurbeschermers ligt. Een derde belangrijke maatregel - en één die wel binnen het handbereik van natuurbescherming ligt - is natuureducatie voor kinderen. Hoe kan de interesse van kinderen voor natuur worden aangewakkerd op een manier die beklijft?

Natuureducatie

Als gevolg van onderzoek en ervaringen binnen de educatie zelf is de nadruk in natuureducatie in de laatste tien jaar meer op zintuiglijke ervaring en minder op kennis komen te liggen. Dat sluit aan op het inzicht dat emotie en affiniteit drijfveren zijn van natuurvriendelijk handelen. Kennis is nog altijd van belang, maar dan met name als ondersteuning van de ervaring. Soortenkennis, bijvoorbeeld, kan leiden tot een rijkere beleving van de natuurlijke omgeving. Maar kennis om de kennis, of complexe ecologische verklaringen die een verband leggen tussen biodiversiteitsverlies en economische functies van natuur staan, zeker in de kindertijd, niet op de voorgrond. Verder is het aannemelijk, tegen de achtergrond die hierboven is geschetst, dat één mooie natuurervaring weinig impact heeft als die geen vervolg krijgt in andere natuurontmoetingen. Zoals ik al aanstipte, neemt het effect van natuurbelevingsprogramma voor kinderen toe naarmate

zij meerdere dagen de natuur ingaan. Twee bekende Nederlandse natuurbelevingsprogramma's voor kinderen, Natuurwijs en Het Bewaarde Land, gaan dan ook uit van zo'n intensievere opzet van drie dagen in drie opeenvolgende weken. Evaluaties laten zien dat dit een zeer succesvolle werkwijze is. Het meest effectief is dergelijke educatie als er een follow-up kan plaatsvinden waarin school en ouders het contact tussen kinderen en natuur blijvend gaan stimuleren.

Om de trend van het 'natuurtekort' van kinderen te keren, is een bundeling van inspanningen vanuit verschillende groepen en organisaties noodzakelijk. De noodzaak van maatregelen voor natuureducatie wordt steeds breder erkend, maar daadwerkelijke prioriteit krijgt natuureducatie nog altijd niet. In tijden van bezuiniging is het milieucentrum vaak één van de eerste bezuinigingen die de gemeente in het vizier heeft. Beschikbare budgetten voor natuurbescherming gaan op de eerste plaats naar aankoop, beheer en infrastructurele voorzieningen. Programma's zoals Natuurwijs en Het Bewaarde Land, die al voor een belangrijk deel op vrijwilligerswerk draaien, kunnen nog maar nauwelijks overleven, terwijl ze met het geld van één ecoduct in lengte van jaren vooruit zouden kunnen. Misschien wordt het tijd voor een grondige wijziging van prioriteiten.<

Chris van Koppen, chris.vankoppen@wur.nl

Top 10 van buitendingen die je gedaan moet hebben voor je twaalfde, NRC 18-8-2012.

1. Slootjespringen
2. Geheime hut bouwen
3. Fikkie stoken
4. Boompje klimmen
5. Buiten slapen
6. Kleddernat worden
7. Het ijs op
8. Naar kikkervisjes kijken
9. Vruchten plukken
10. Voor een dier zorgen